

Malta Out of the Box

Teine interdistsiplinaarne Saarte Dünaamika konverents toimus Malta pealinnas Vallettas 11.–15. maini. Ürituse peakorraldaja ja võrgustiku eestvedaja Adam Grydehøj Aberdeeni Ülikoolist võis tunda uhkust enam kui saja ettekandja üle, kes esindasid 39 riiki. Saabunute uurimistemaatika ulatus arheoloogiast folkloristika, ajaloo majandusteaduse, muusikauuringutest antropoloogiani. Konverentsi peaesinejateks kutsutud David Lowenthali, Godfrey Baldacchino ja Henry Glassie värvi- ja fotoküllased üldistused olid ühtaegu võimalus kuulda fantastilisi uurijaid oma kogemustest rääkimas. Konverents oli pühendatud hiljuti manalateele lahkunud malta folkloristi G. Mifsud-Chircopi mälestusele, kelle elu ja tegemisi sel puhul meenutati.

Loomulikult oli konverentsi üks kese seotud Malta kultuurielu, turismi ja majanduse tahkudega. Näiteks vaagis Isabelle Calleja Ragonesi (Malta Ülikool) maltalaste keeleoskuse taset ja prognoosis saareelanike keelekasutuse ohupunkte. Malta keele kõrval kehtib teise riigikeelena inglise keel. Ettekandja osutas, et väidetav perfektne ja võrdselt arenenud kakskeelsus on muutunud, sest ühes või mõlemas keeles kasutajatel süvatasand puudub. Ka piirab inglise keel malta keelt valdkondades, kus toimuvad kiired uuendused.

Konverentsi teine teemakese oli seotud turismistruktuuridega, mis tõi esile palju sarnast maailma eri paikades. Voon Chin Phua (Gettysburgi Kolledž, USA) ettekanne analüüsis erakapitaliga rajatud hiina traditsioonilist kultuuri tutvustava teemaparagi muutusi pikema perioodi vältel. Singapuri aastakümneid populaarne paik kaotas ameerikalike uuenduste ja piletihinna tõusuga huvilised. Turismi temaatika üks haar oli seotud konkreetsete saarte eripärase kultuuriga, sh konkreetsetele kohtadele UNESCO kaitseala staatuse taotlemisega. Just selle nurga alt valgustas Felicite Fairer-Wessels (Pretoria Ülikool, Lõuna Aafrika Vabariik) Lõuna-Aafrika Vabariigi lõunatipus asuva Robbeni väikesaare ajalugu. Robbeni saar on sajandeid olnud asumisele saatmise paik, tänaseks on saar oma vanglamiljööga turismitööstuse osa.

Mitmed ettekanded rääkisid poliitikast ja ajastuülestest probleemidest, sh identiteedi ja humaansuse väljendamise vormidest. Näiteks tutvustas tuntud ameerika-italia folkloori uurija Luisa Del Giudice (sõltumatu uurija, USA) vaeste toitlustamise programmi Los Angelese linnas nn siitsiilia püha Joosepi laudadelt, mis kaetakse joosepipäeva tähistamiseks.

Muljetavaldavate projektide ja nende tulemuste seast endus minu silmis kaks arheoloogiasektsiooni ettekannet. Marie-Yvane Daire (Rennes Ülikool, Prantsusmaa) tutvustas Groix' saare interdistsiplinaarset rahvusvahelist uurimisprojekti, kuhu on kaasatud arheoloogid, geoloogid ja kartograafid. Arheoloogiliste kaevamiste kõrval mõõdetakse GPSi abil vanade mälestusmärkide asukoht, luuakse saare ja ümbruskonna eri ajastute asustuse ja mälestusmärkide kaardikihid, võrreldakse geoloogia- andmestikku muude andmetega ning tehakse laboratoorseid uuringuid. 15 km² suurune Groix saar paikneb mandrist 11 km kaugusel. Tema tänane populatsioon on 2200 inimest, majandusviisidest on kalapüügi kõrval oluline osa turismil. Projekt vaatleb ja rekonstrueerib saare ajaloo pika perioodi jooksul: eelajaloolisest ajast rauaaja, rooma perioodi ja keskajani.

Saare esmaasustusest (500 000–300 000 e.m.a) on säilinud paleoliitilise kultuuri mälestusmärgid ja kiviesemed. Mesoliitikumi (8000–5000 e.m.a) iseloomustatakse kui kivitoodangu ajastut, sest säilinud on hulgaliselt väikeesemeid, neoliitikumi (5000–2000 e.m.a) ja pronksiaega (2000–800 e.m.a) märgistavad erinevad megaliidid, sh menhirid ja dolmenid. Väga ilmekalt eendusid uuendused keraamiliste nõude osas (neoliitikum, 3500–3200 e.m.a kaunistatud savinõud) ja arhitektuuris. Rauaajal (800–20 e.m.a) tõusis peamiseks majandusharuks soolatootmine. Vastavalt mereveest soola töötlemise paikadele kerkisid uued asulad, kuid ilmusid ka kindlustatud asulakohad. Rooma perioodil (20 e.m.a – 500 m.a.j) muutusid taas asulatüübid ja nende asukohad, tarbeesemetest prevaleerisid metall- ja luuesemed, ent tähtsaim ajastu uuendus oli Lacarna sadama rajamine. Keskajast (5–15 saj.) on Groix' saarel viikingite matusepaigad, sh viikingi paadimatused; muutub sõjavarustus, kuhu ilmuvad metalloosad. Tähtis uus joon on kloostrite rajamine, mis mõjutab kalastusmarsruute ja kala kasutamist toidusena.

Ettekandja demonstreeris kaartide vahendusel elupaikade evolutsiooni – neid tekitab ja need jäetakse maha vastavalt majandamisviisile. Muutuvad loodus ja loodusvarade kasutamine saare piiratud ressurside juures. Tootmine tähendas ühtlasi piiratud ressursidega kohanemist, nagu on ilmselged ka avatumad ja suletumad perioodid saare ajaloos, mille jooksul majandus- ja kultuurikontaktid mandriga on olnud olulisemad või tõrjutumad. Arheoloogial oli ettekande põhjal oluline panus saareelanike elurütmi tuvastamisel ja mõjutuste identifitseerimisel.

Lihavõttesaare, Pohnpei ja Society Islandi saarestiku rituaalipaikade ja sealsete mälestusmärkide võrdluse esitas Reidar Solsvik (Kon Tiki Muuseum, Norra). Seegi ettekanne demonstreeris arheoloogia edu kultuuripildi rekonstrueerimisel. Eriti Lihavõttesaar oma salapärase kujudega on olnud lõputute spekulatsioonide ajend üle sajandi. Reidar Solsvik tõi mh esile võimusuhted ja rituaalsed vajadused kui monumentide püstitamise olulised aspektid. Taas tulid jutuks saarte piiratud ressursid, mis määravad või koguni lõpetavad teatava kultuurinähtuse eksistentsi. Nii juhtus ka kahel kolmest vulkaanilisest saarest, kus esmaasustamisest aastail 700–1000 kulus mõnisada aastat kivimonumentide rajamiseni, mis langeb kokku metsaraie ajaga, asustuse kollaps saabus aastail 1550–1650. Lihavõttesaare monumendid moaid paiknevad spetsiaalsel platvormil, millel oli algselt templi funktsioon ja mis hiljem hakkas kuuluma matusekompleksi. Kokku umbkaudu tuhat 1–10 meetri kõrgust kuju, mõned neist poolviimistletud, valmisid vahemikus 1300–1650. Society Islandi samalaadsed templid koos suurte monoliitide ja väikeste kujudega on rajatud vahemikus 1300–1800. Erandlik on Pohnpei saar, kus templite jaoks on rajatud üle saja kunstliku saarekese, asustus algab 2000 e.m.a ning monumentide loomine lõppes 400 e.m.a. Nan Madol oli oluline usu- ja poliitiline keskus, kus kõrvuti arendati välja nii surmakultuuriga seotud kui ka pühitsemiseks vajalik arhitektuur.

R. Solsvik tõi esile, et suuremad muutused toimusid lühikese aja jooksul umbkaudu 400–600 aastaga. Austroneesia kultuuris oli staatuserhitektuur seotud esivanemate kultuse ja mälestamisega, mida väljendati monoliitide ja kivikujude vahendusel, mille lõi väikeसारvuline asurkond. Mitmete asjaolude kokkulangemise tõttu amendusid suurepärase kultuuri loonud ühiskondade potentsiaal ja ressursid.

Sisuka ja mitmetahulise konverentsi iga ettekanne oli omaette filigraanne, tihti uudse tulemuse või ulatusliku kokkuvõtte esitus. Kindlasti ilmub enamik ettekannetest artiklitena, mis muudab nad laiemalt kättesaadavaks. Huvilistel tasub tutvuda juba enne konverentsi algust toimima hakanud saarte uurimise portaaliga, leidmaks informatsiooni järgmiste ürituste kohta, uudiseid saareelust kogu maailmas, lugemaks blogi või leidmaks teadusväljaandeid. Adam Grydehøj loodud keskkond asub aadressil <http://www.islanddynamics.org/index.html>

Eestit esindanud Mare Kõiva ja Andres Kuperjanovi käiku toetas Eesti Kultuurkapital ja ETF grant 8137.

Mare Kõiva

Kroonika

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

26. mail kell 16.15 algas Eesti Kirjandusmuuseumis Akadeemilise Rahvaluule Seltsi aastakoosolek.

Kavas oli Piret Voolaiu doktoriloeng “Eesti mõistatused muutuvus kultuurikontekstis”.

Esmakordselt kuulutati välja ARSi ja Eesti Kultuurkapitali eesti folkloristi aastapreemia 2010/2011 laureaati, kelleks sai Tiiu Jaago.

Seejärel esitleti juhatuse ja revisjonikomisjoni aruandeid ning valiti uus juhatus. ARSi uude juhatusse valiti Eda Kalmre, Maarja Aigro, Pihla Siim, Ell Vahtramäe ja Tiina Sepp. Revisjonikomisjoni kuuluvad nüüdsest Liilia Laaneman, Rein Saukas ja Mare Kalda. Esmakordselt valiti ka ARSi auliikmeid: Pille Kippar, Olli Kõiva, Ruth Mirov, Ülo Tedre, Kristi Salve.

Õhtu lõpetuseks esitleti kahte värsket raamatut: Mall Hiimäe *Pühad kivid Eesti maal* (kirjastus Tammerraamat koostöös Eesti Kirjandusmuuseumi Rahvaluule Arhiiviga, 2011) ning Mare Kõiva *Eesti loitsud* (väljaandja kirjastus Pegasus koostöös Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnaga, 2011).

7. juunil korraldatud ARSi seminar-retk viis Eesti Kultuurkapitali toel Peipsiveerde. Teemaks olid vanausuliste külad (nt Raja, Sääritsa) ning Kodavere kandi rahvapärismusega seotud huvi- ja vaatamisväärsused. Lisaks avanes erakordne võimalus külastada kahte vanausuliste koguduse palvemaja Rajal ja Kallastel.

Giidideks ja kõnelejateks olid retke jooksul Mall Hiimäe, Jekaterina Mark ja Vello Paatsi, osa võttis 46 inimest kirjandusmuuseumi eri osakondadest ja Tartu Ülikoolist.

Ave Tupits